

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ У КРАЇНАХ ЄС

© 2014 БЕЛІКОВА Н. В., ОМАРОВ Ш. А.

УДК 332.1

Белікова Н. В., Омаров Ш. А. Проблеми формування системи державної підтримки розвитку регіонів у країнах ЄС

Стаття присвячена аналізу досвіду державної підтримки регіонального розвитку в країнах ЄС. Визначено логіку формування системи державної підтримки регіонів ЄС. Розглянуто загальні принципи фінансування регіонального розвитку ЄС і напрями координації регіональної політики для країн ЄС. На прикладі Словаччини, Угорщини та Чехії визначено моделі й цілі регіонального розвитку. Узагальнено основні принципи регіональної політики в країнах ЄС. Досліджено особливості формування регіональних угруповань як інструменту міжрегіонального співробітництва.

Ключові слова: державна підтримка, регіональний розвиток, міжрегіональні диспропорції, міжрегіональне співробітництво.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 8.

Белікова Надія Володимирівна – кандидат економічних наук, вчений секретар Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: nadia_belikova@mail.ru

Омаров Шахін Анвер Оглы – кандидат економічних наук, доцент, здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 332.1

UDC 332.1

Белікова Н. В., Омаров Ш. А. Проблемы формирования системы государственной поддержки развития регионов в странах ЕС

Статья посвящена анализу опыта государственной поддержки регионального развития в странах ЕС. Определена логика формирования системы государственной поддержки регионов ЕС. Рассмотрены общие принципы финансирования регионального развития ЕС и направления координации региональной политики для стран ЕС. На примере Словакии, Венгрии и Чехии определены модели и цели регионального развития. Обобщены основные принципы региональной политики в странах ЕС. Исследованы особенности формирования региональных группирований как инструмента межрегионального сотрудничества.

Ключевые слова: государственная поддержка, региональное развитие, межрегиональные диспропорции, межрегиональное сотрудничество.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Библ.:** 8.

Белікова Надежда Владимировна – кандидат экономических наук, ученый секретарь Научно-исследовательского центра индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: nadia_belikova@mail.ru

Омаров Шахин Анвер Оглы – кандидат экономических наук, доцент, соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

Belikova N. V., Omarov Sh. A. Problems of Formation of the System of State Support of Development of Regions in the EU Member States

The article is aimed at analysis of the experience of State support of regional development in the countries of the European Union. The logic of formation of the system of State support of the regions of the EU is determined. The general principles of financial backing of regional development of the EU and directions for coordination of regional policies for the EU member states are considered. On example of Slovakia, Hungary and the Czech Republic models and objectives of regional development are defined. The basic principles of regional policy in the EU member states are summarized. Specifics of formation of regional groupings as a tool of interregional cooperation were studied.

Key words: State support, regional development, interregional disparities, interregional cooperation.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Библ.:** 8.

Belikova Nadiya V. – Candidate of Sciences (Economics), Academic secretary of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

E-mail: nadia_belikova@mail.ru

Omarov Shakhin A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

Державна підтримка регіонального розвитку в країнах ЄС є головним інструментом досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку країн, що входять до його складу. Процеси глобалізації та міжрегіональної інтеграції посилюють проблеми слабозвинених і проблемних регіонів, а розширення ЄС за рахунок країн Східної Європи створює необхідність пошуку нових механізмів для вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів.

У науковій літературі проблеми розробки та реалізації механізму державної підтримки регіонального розвитку представлені достатньо широко. У роботах Мікули Н. А. [1], Шаповалової О. М. [2] представлено аналіз впливу різних факторів на розвиток регіонів; у роботах Білої О. С., Шевченко О. В., Кушнір М. О. та ін. [4] досліджені шляхи модернізації вітчизняної політики регіонального розвитку на базі досвіду ЄС. У роботі Ткачука А. Ф. [5] до-

сліджено фінансові інструменти державної регіональної політики країн ЄС і можливості адаптації їх досвіду до умов України.

Разом з тим, зарубіжний досвід державної підтримки регіонального розвитку вимагає подальшого поглибленого дослідження.

Метою даної статті є узагальнення досвіду країн ЄС у сфері державної підтримки регіонального розвитку з метою визначення можливостей його адаптації до вітчизняних умов.

Державна підтримка розвитку регіонів ЄС здійснюється в рамках комплексної регіональної політики. Її основними цілями є такі:

- ✦ стимулювання розвитку слабких регіонів;
- ✦ подолання соціальних проблем у регіонах;
- ✦ вирівнювання міжрегіональної соціально-економічної асиметрії;

- ✦ впровадження принципів сталого регіонального розвитку;
- ✦ поглиблення міжрегіональних зв'язків;
- ✦ інтеграція регіонів у наднаціональну систему ЄС.

Згідно з оцінками експертів і вчених політика регіонального розвитку ЄС підпорядкована певній системі (рис. 1).

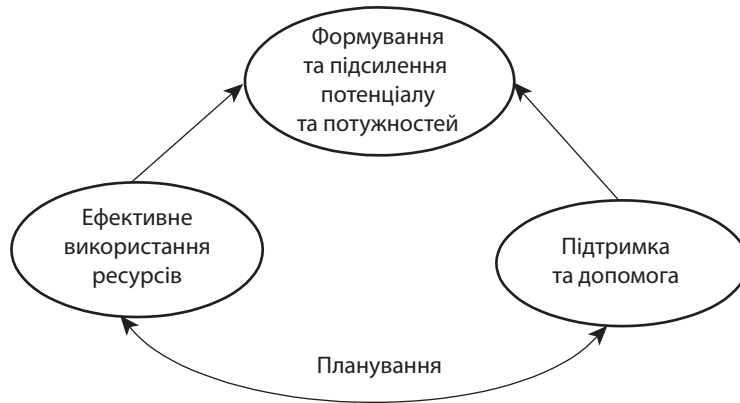


Рис. 1. Логіка формування системи державної підтримки регіонів ЄС

З рис. 1 видно, що система державної підтримки регіонального розвитку ЄС має три складові: ресурси, потенціал і допомога, які узгоджені за допомогою планування та управління.

Управління регіональним розвитком здійснюється на основі єдиної системи регіонів ЄС, в основі якої знаходиться номенклатура територіальних одиниць NUTS (*Nomenclature of Territorial Units for Statistics*) (табл. 1).

Таким чином, система NUTS є жорстко регламентованою за чисельністю населення, водночас вона враховує національні особливості територіального поділу країн.

У рамках переходу до NUTS багато країн ЄС здійснили адміністративно-територіальні реформи з метою стандартизації територій, яка привела до таких результатів:

- ✦ після адміністративно-територіальної реформи більшість країн ЄС (Австрія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія та ін.) отримали нові територіальні одиниці 1 – 3 рівнів NUTS;
- ✦ у деяких країнах відсутні 1 – 2 рівні NUTS (Данія, Естонія, Ірландія, Словаччина, Словенія, Латвія, Литва, Чехія та ін.), які фактично складають всю територію країни;

- ✦ існує група країн, де фактично виділено тільки місцевий рівень NUTS 4 – 5 (Люксембург і Кіпр, частково – Латвія, Литва та Естонія).

Починаючи з 80-х рр. ХХ ст., загальними принципами фінансування регіонального розвитку ЄС є такі [6]:

- ✦ визначення пріоритетних цілей розвитку та концентрація ресурсів навколо них з метою тісної координації структурної політики;
- ✦ партнерство в роботі Єврокомісії та відповідних органів влади на всіх рівнях – державному, регіональному, місцевому;
- ✦ доповнюваність та софінансування заходів зі стимулювання та вирівнювання регіонального розвитку (державні, регіональні бюджети та приватні засоби);
- ✦ програмно-цільовий характер фінансування (кілька років засоби використовуються в структурних програмах для вирішення конкретних проблем).

Фахівці виділяють такі напрями координації регіональної політики для країн ЄС [7]:

1. Довгострокове стратегічне бачення політики регіонального розвитку на базі ключових секторів промисловості та пріоритетних територій.

2. Налагодження ефективної системи розподілу ресурсів, яка має бути об'єктивною та «неполітичною». Система має базуватися на статистичних показниках.

3. Поєднання спільного фінансування та партнерства, яке закріплює права власності. Така система передбачає покриття 15 – 50% витрат за конкретними проектами за рахунок місцевих (приватних або державних) джерел.

4. Визначення правового поля, що встановлює широкий спектр правил з розробки та впровадження стратегій регіонального розвитку та окремих проектів. У ЄС це реалізується за допомогою специфічної інституціональної архітектури, за якої Європейським парламентом запроваджується правова основа регіонального розвитку, а конкретні проекти розробляються органами регіонального самоврядування.

5. Підтримка інтегрованих програм регіонального розвитку (наприклад, у сфері інфраструктури, людських ресурсів і розвитку підприємництва), фінансування їх за рахунок регіональних і державних фондів. Інтегровані програми вимагають створення в регіоні потужного інституційного потенціалу.

Таблиця 1

Система класифікації територій NUTS

Рівень NUTS	Території	Критерій поділу (чисельність населення)	Рівень охоплення
NUTS 1	Суб'єкти федерації, автономні утворення, великі регіони	3 – 7 млн осіб	Регіональний
NUTS 2	Області, провінції, департаменти, урядові округи	800 тис. – 3 млн осіб	
NUTS 3	Графства, префектури, округи, райони	150 – 800 тис. осіб	
NUTS 4	Сільські райони, менші за NUTS 3	Менше 800 тис. осіб	Місцевий
NUTS 5	Селища, громади, комуни	Первинні (базові) одиниці для кожної країни	

6. Комбінація грантів і форм підтримки з відшкодуванням. Політика ЄС просувається в напрямку збільшення розмірів допомоги, яку потрібно відшкодувати. Мета цього – створення додаткових стимулів для ефективності проектів і збільшення обсягів наявних ресурсів.

7. Наявність адекватного формального та неформального інституційного потенціалу для управління програмами регіонального розвитку: фінансовий менеджмент і контроль, планування економічного розвитку, налагодження партнерства.

8. Моніторинг та оцінка основних показників і цілей регіонального розвитку.

9. Правило зумовленості програм. Основними умовами отримання допомоги є дотримання правил конкуренції за державну допомогу, відкритих державних закупівель, дотримання екологічної політики та правил, принципу рівних можливостей, партнерства та демократії.

10. Прозорість реалізації програм і стратегій регіонального розвитку, налагодження ефективних інформаційних систем управління регіональними проектами.

Політика регіонального розвитку ЄС реалізується у вигляді певних національних моделей. На даний час в ЄС не вироблено єдиного підходу щодо поняття «модель регіонального розвитку», проте рекомендовано дотримуватись правової системи ЄС *Acquis Communautaire* (глава 21), де прописані необхідні структури, обов'язки та інструменти доступу до фондів ЄС. Крім цього, корисним є досвід деяких країн у виробленні моделей управління регіональним розвитком.

Так, на *рис. 2* представлена модель регіонального розвитку Чеської республіки.

Згідно з даною моделлю, основною адміністративно-територіальною одиницею країни є муніципалітети (6200), а вищою – 14 регіонів. Такий поділ країни спрямований на забезпечення природної регіоналізації республіки на основі існування значних міських центрів та їхніх зв'язків із периферією [4].

Цілями регіонального розвитку Чеської республіки є:

- ✦ збалансування та гармонізація регіонального розвитку;
- ✦ подолання міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку;
- ✦ покращення регіональної економічної та соціальної структури;
- ✦ розвиток малого й середнього підприємництва;
- ✦ розвиток інфраструктури.

Регіональна політика Чеської республіки ґрунтується на таких інструментах:

- ✦ норми, що регламентують регіональний розвиток;
- ✦ урядова політика регіонального розвитку (провадження збалансованого соціально-економічного розвитку);
- ✦ законодавство з підтримки розвитку регіонів.

Недоліками регіональної політики Чеської Республіки є:

- ✦ відсутність системи координації з галузевою орієнтацією міністерств;
- ✦ неефективна система партнерства держави з місцевим рівнем (регіонами чи муніципалітетами).

Модель регіонального розвитку Угорщини (*рис. 3*) відрізняється доволі високим рівнем централізації, при цьому місцеве самоврядування розвине недостатньо. Регіональний рівень (NUTSII) у процесі реформ для вступу в ЄС отримав додаткові повноваження – організація енергопостачання та водопостачання. Основні функції з управління регіональним розвитком покладені на Національний центр регіонального розвитку, а фінансування – на відповідний фонд. Контроль за розподіленням коштів здійснює казначейська мережа.

Недоліками моделі регіонального розвитку Угорщини є:

- ✦ слабкий розвиток місцевого самоврядування (не займаються податками, обмежені можливості самофінансування);
- ✦ недостатня координація функцій між регіонами різних рівнів NUTS.

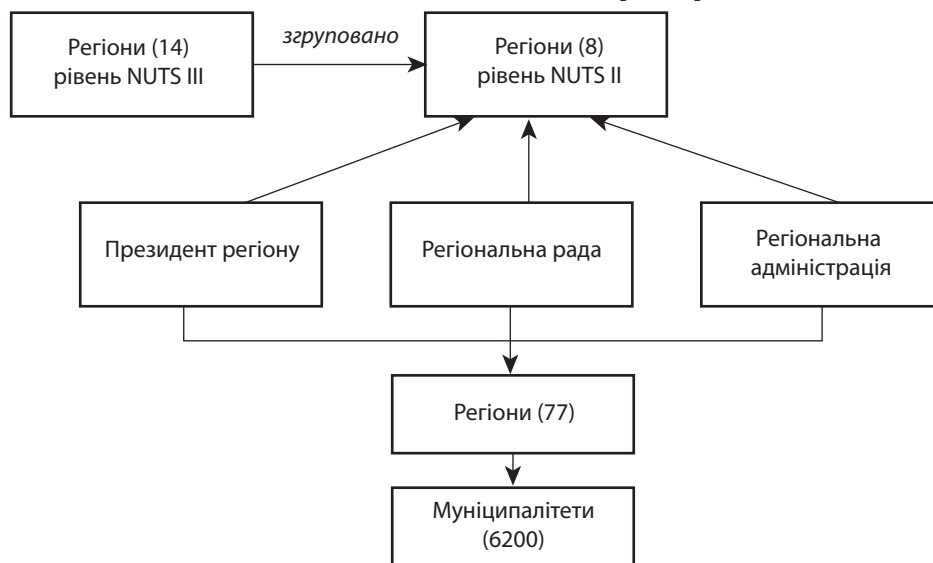


Рис. 2. Модель регіонального розвитку Чеської республіки

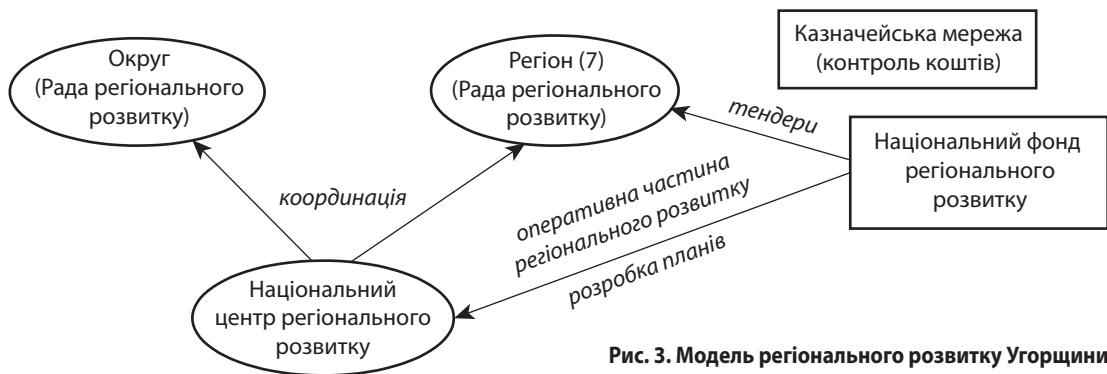


Рис. 3. Модель регіонального розвитку Угорщини [8]

Модель регіонального розвитку Словаччини (рис. 4) ґрунтується на загальноєвропейських принципах з урахуванням національних особливостей:

- ✦ формування інституційних, організаційних, інструментальних, програмних і ресурсних можливостей із забезпечення збалансованого регіонального розвитку;
- ✦ концентрація ресурсів у проблемних регіонах з метою їх стимулювання;
- ✦ побудова моделі регіонального розвитку відповідно до вимог ЄС з урахуванням національних особливостей.

Важливими елементами моделі регіонального розвитку Словаччини є плани: національний план регіонального розвитку, програми регіонального розвитку (як складові національного плану), законодавчі акти з підтримки регіонального розвитку.

Недоліком даної моделі можна вважати прагнення до надмірної децентралізації.

Таким чином, у проаналізованих постсоціалістичних країнах – членах ЄС моделі регіонального розвитку побудовані з дотриманням критеріїв NUTS і загальних принципів регіональної політики ЄС.

Окремим напрямом регіонального розвитку ЄС є формування угруповань регіонів для економічного співробітництва, які створюються з такими цілями:

- ✦ розвиток прикордонного співробітництва між регіонами країн – членів ЄС;
- ✦ фінансування регіональної конкурентоспроможності та зайнятості, стимулювання інноваційної діяльності, розробка заходів з охорони довкілля та розвиток регіональних ринків праці;
- ✦ посилення європейського територіального співробітництва, підтримка усіх видів територіальної кооперації та комплексного територіального розвитку

Даний напрям державної підтримки регіонального розвитку реалізується в рамках програм таких типів:

- ✦ проекти прикордонного співробітництва;
- ✦ транснаціональні проекти, у першу чергу у великих регіонах ЄС;
- ✦ міжрегіональні проекти, що охоплюють усі 28 країн – членів ЄС.

Функціонування угруповань регіонів сприяє реалізації комплексного підходу до управління регіональним розвитком. Крім того, у регіональних угрупованнях посилюється не тільки економічна, але й соціальна та політична інтеграція.

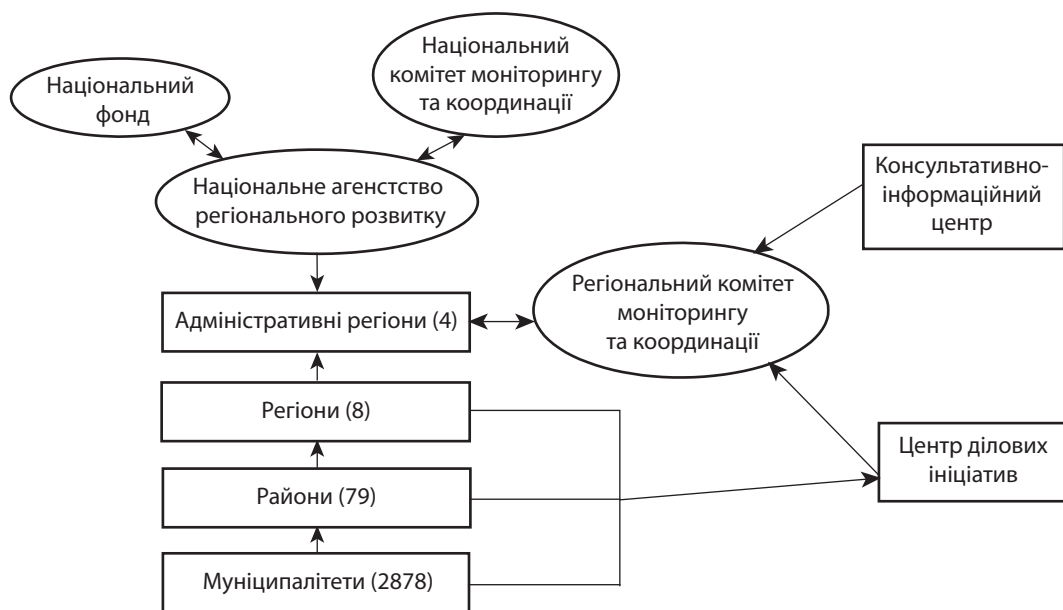


Рис. 4. Модель регіонального розвитку Словаччини

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз свідчить, що державна підтримка регіонального розвитку в країнах – членах ЄС спрямована на:

- ✦ стимулювання соціально-економічного розвитку слабких і депресивних територій;
- ✦ подолання міжрегіональних диспропорцій;
- ✦ удосконалення механізму перерозподілу ресурсів між регіонами;
- ✦ зміцнення міжрегіонального економічного співробітництва. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Мікула Н. А. Факторні впливи на сталий розвиток сільських територій прикордонних регіонів / Н. А. Мікула, С. І. Шахрайук-Онофрей // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 237 – 246.

2. Шаповалова О. М. Аналіз впливу прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток регіонів, країни / О. М. Шаповалова, Г. С. Рябченко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2014. – № 1. – С. 188 – 193.

3. Шаповалова І. В. Механізми функціонування, регулювання та управління як засоби державного впливу на соціально-економічний розвиток регіонів / І. В. Шаповалова // Теорія та практика державного управління. – 2008. – Вип. 4. – С. 172 – 177.

4. Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики / О. С. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір та ін. – К.: НІСД, 2013. – 82 с.

5. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід. – Вид. друге, доп. / За заг. ред. А. Ткачука. – К.: Леста, 2011. – 260 с.

6. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН / Отв. ред. А. В. Кузнецов. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.

7. Европейская региональная политика: источник вдохновения для стран, которые не входят в ЕС? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_ru.pdf

8. Регіональний розвиток в Європейському Союзі: уроки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tarkas.com.ua/content/ukr/prjdoc/Best_practices_UA.pdf

REFERENCES

Bila, O. S. et al. *Rehionalnyi vymir sotsialno-ekonomichnoho rozvytku i zasady novoi rehionalnoi polityky* [The regional dimension of socio-economic development and the principles of a new regional policy]. Kyiv: NISD, 2013.

"Evropeyskaia regionalnaia politika: istochnik vdokhnoveniia dlia stran, kotorye ne vkhodiat v ES?" [European Regional Policy: a source of inspiration for countries that are not part of the EU?]. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_ru.pdf

Mikula, N. A., and Shakhraiuk-Onofrei, S. I. "Faktorni vplyvy na stalnyi rozvytok sil'skykh terytorii prykordonnykh rehioniv" [Factor impacts on sustainable rural development in border regions]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu. Seriia "Ekonomichni nauky"*, no. 1 (2013): 237-246.

Rehionalna polityka: pravove rehuliuвання. Svitovyi ta ukraïnskyi dosvid [Regional policy: regulation. World and Ukrainian experience]. Kyiv: Lesta, 2011.

Regionalnaia politika stran ES [Regional policy in the EU]. Moscow: IMEMO RAN, 2009.

"Rehionalnyi rozvytok v ievropeiskomu soiuzi: uroky dlia Ukrainy" [Regional development in the European Union: Lessons for Ukraine]. http://tarkas.com.ua/content/ukr/prjdoc/Best_practices_UA.pdf

Shapovalova, O. M., and Riabchenko, H. S. "Analiz vplyvu priamykh inozemnykh investytsii na ekonomichnyi rozvytok rehioniv, krainy" [Analysis of the impact of FDI on economic development of the regions of the country]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 1 (2014): 188-193.

Shapovalova, I. V. "Mekhanizmy funktsionuvannia, rehuliuвання ta upravlinnia yak zasoby derzhavnoho vplyvu na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv" [Mechanisms operation, management and administration as a means of state influence on the socio-economic development of regions]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 4 (2008): 172-177.